

Déri Balázs

„Szép harmóniák, új dallamok”

Az új Baptista gyülekezeti énekeskönyv – VI.

A XIX. század első kétharmadának angol-amerikai dallamai (651. tétel) még jórészt mértéktartóknak, a gyülekezeti éneklés hagyományába illeszkedőknek ítéelhetők az időrendben általában későbbiekkel, a 652-es szám alá soroltakkal szemben, de nem választja el őket szakadék; az átmenet folyamatos. (Kivételt leginkább az amerikai ún. evangelizációsének-stílus képez.) Ezért célszerűnek látszik előbb a 652-es szám alatt összefoglalt dallamok sorsát bemutatni (az előzőkhöz képest, érdemeikhez méltóan valóban csak igen vázlatosan), hogy majd elsősorban a 651-es meglepő bővülését és a 652-es tétel számszerűen körülbelül változatlanul maradását együtt leírva lássuk az igen jelentős arányeltolódást.

A 652-es tételhez a korábbi baptista gyülekezeti énekeskönyv leginkább saját anyagának tekinthető, de az egyetemes gyülekezeti énekkészletet nézve, „gyülekezetszerűség”, esztétikum s – bizony – teológia szempontjából is legkérdésesebb tömbje tartozik. Az elnagyoltságot s azt, hogy néhány éneket leszámítva „ömlesztve” és nem is a teljességre törekedve kapjuk a XIX. századi anglo-amerikai anyagot, indokolja annak elszigetelt volta s a jelzett kérdések. Nem valamiféle „nagyegyházi” lekezelés az oka, hogy sem Dobszay, sem előzménye, Csomasz Tóth nem igazán foglalkoznak vele, nem állapítanak meg benne minőségi osztályokat, hiszen maguk a közösség énektörténetét jól ismerő, jó ízlésű baptista egyházzeneészek is kérdésesnek tartották, amiről nemcsak Jobbágy Istvánnak e folyóirat I. évfolyamában megjelent sorozata mint utólagos reflexió, hanem az 1960-as énekeskönyv előszava is tanúskodik; s legfőképpen az, hogy a szerkesztők ezt – a reforménekeskönyvet megelőző két-három évtizedben elhatalmasodott – anyagot nagyrészt a 466-ostól az 550-ig terjedő „függelékes” részbe helyezték, talán a csöndes felejtés, kihálás reményében is. Eljárásuk tiszteletreméltóan őszinte volt, de az idő nem igazolta. Saját gyermek- és fiatalkori környezetemből is emlékszem arra, hogy nem is kevesekben dacot szült, és némi cinizmussal azt mondhatnám: szinte tálcán kínálta a másodlagosnak vagy éppen felejtésre szánt énekeket azoknak, akik ezért vagy azért ragaszkodtak hozzájuk. Még csak nem is kellett kutakodni utánuk a különböző korú-rangú anyagban! Így aztán nemcsak azon dallamok (s szövegek) maradtak meg – ezek szerint mindmáig –, melyeket vállalni lehet az egyetemes és magyar népénekanyag legjobbjainak környezetében is, ugyanakkor a 40-es, 50-es években már a magyar baptista önazonosság nélkülözhetetlen elemei voltak, olyanok, amelyek a baptista teológiai hangsúlyokat (megtéris, újjászületés, felnőttkereszttség) és a sajátos, missziós-

Déri Balázs zenetudós, klasszikus filológus, középkorkutató, az ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszékének vezetője, az Ókortudományi Intézet igazgatója.

evangelizációs irányultságot hordozták, nyelvezetükben pedig jól illeszkedtek a jellegzetes szóalkotásokban, germanizmusokban bővelkedő századfordulós stílushoz – a szerkesztők lehetnek volna nagyvonalúbbak, legalább az utóbbi szempontok miatt –, de kihullott rostájukon annak egy része is, ami igazán megmaradhatott volna. Ráadásul a kihullott énekek túl sokan voltak ahhoz, hogy ne támogatták volna egymást egy jellegzetesen egységes és sajátjának számító stílus megmaradásában. S láthatólag negyven év után meg kellett hajolnia a részben a korábbival azonos – és ez azt jelenti: egyes tagjai tekintetében korosabb – szerkesztőgárdának is a makacs tények előtt.

Az előbbiekkal egyben azt is állítottam, hogy igenis volt és van mérlegelési lehetősége a szerkesztőnek: a jelzett késő XIX. századi anglo-amerikai protestáns énekanyag nem egyöntetű massa, hanem olyan rétegzett zenei jelenség, amelyben értékülönbségek vannak. (Elsősorban nem is felekezeti szempontból tagolódik: egyaránt magukénak vallják metodisták, baptisták, presbiteriánusok, kongregacionalisták, s később a karizmatikusok egy része, így a szabadegyházi-evangelikál hagyományokhoz erősebben kapcsolódó pünkösdi irányzatok.) Esztétikai és teológiai érzékét működtetnie kell tehát a mindenkori baptista szerkesztőnek, de azt nem teheti meg, hogy a számbelileg óriási túlsúlyban levő, angliai eredetű amerikai baptizmus énekhagyományát ne vegye figyelembe – vállalva azt is, hogy az az énekanyag a gyülekezeti ének keletkezésére nem épp legalkalmasabb zenetörténeti korszakban, ráadásul egy sajátosan elgondolt tömegevangelizációs igény kiszolgálásának tehertételével született. Ezzel együtt az énekszerzők egységes stílust alakítottak ki (olyan bár, amilyen), nem kevés hatásos („fűlbemászó”) tétellel (gondoljunk akármit is a hatás mibenlétéről vagy egyáltalán a szükségességéről). A sok-sok sőtlan, se-füle-se-farka XIX. század eleji dallamhoz képest, melyek hemzsegnak az anglikán énekeskönyvekben, (mégpedig nem holt anyagként, mert a zeneileg művelt hívek és az előadók is torkuk szakadtából éneklük – urambocsá’, még a vájtfülű angliai college-okban is...), az ébredési (revival) és evangelizációs énekek erőteljesebb zenei invencióról tanúskodnak (legyen bár forrásvidékük az, ami). S a jó szándékot sem lehet tőlük elvitatni. S ha mármost ez az énekanyag néhány nemzedék alatt a közösség és az egyén zenei és érzésvilágának egyértelműen részévé vált, akkor erre a közösségi és egyéni érzékenységre is tekintettel kell lenni az énekeskönyv szerkesztésekor.

Sietek leszögezni, hogy az új énekeskönyv szerkesztői itt bölcsen jártak el. Megtartották, aminek meg kell maradnia (néha talán azért is, hogy gyöngébb ne lépjen a helyére), továbbá keveset, általában helyeselhetően, kigyomláztak, s nagyjából ugyanannyit be is vettek ugyanebből a rétegből – valamennyit indokoltan. S bölcsék voltak abban is, hogy nem különítették el függelékbe (mást sem), hanem az egyes tematikai egységekbe sorolták be őket.

Az amerikai presbiteriánus L. Masonnak mind a hat dallama megmaradt, nemcsak a protestáns nagyegyházak által is „legalizált” (RÉ422, EÉ521), de katolikus temetésekbe is becsusszanó Titanic-ének (*Nearer my God to Thee*) –

úgy tudom, a film alkotóit nem hatotta meg – (HH461=ÚH217=BGy315). Ízlésebbek, a 651.-be is belefértek volna: ÚH157=BGy236 (s RÉ466, Csomasz Tóth fordítása), ÚH266=BGy398 (még egy, a HH348.-ból ráalkalmazott Schlegel-szöveggel: ÚH388=BGy509), HH190=ÚH259=BGy385, HH407=ÚH458=MÉ17 (tehát a halottas tartja fönn férfikarként). Igazán veszhetett volna viszont a Sankey-stílusú induló: HH419=ÚH540=BGy489.

Balogh Miklós lelkipásztor egyszerű, nemes bibliai parafrázisával (ÚH232=BGy 356) megmaradt az anglikán J. B. Dykes „St Agnes” dallama (eredetileg: *Jesus, the very thought of Thee*); tartozhatnék a 651-es szám alá is! A szerzőnek az új könyvbe fölvetett további négy énekét később tárgyaljuk. Az angol „korál”-stílusba illeszkedik, csöppet sem világias a methodista Samuel Sebastian Wesley dallama („Aurelia”) egy anglikán költő versére (*The Church's one foundation*). Nem szokott hiányozni a protestáns világ énekeskönyveiből (Csomasz Tóth fordítása: RÉ392=ÚH281=BGy404); méltán. 1960-ban egy régebben karénekként is (EK118) használt német korálszöveget (HH89) is alkalmaztak rá (ÚH127=BGy164, erősen átdolgozva). – „Népénekszerű” vagy sem, úgy látszik nem lehet kihagyni (bár a refrén lecsippentésével ügyesen rövidítették...) az előző szerző egy botrányosan világias, triolás-táncos dallamát, mely a nagyapa, Charles Wesley szövegével áll (HH386=ÚH534=BGy297, sőt temetésre is: MÉ26). – Ha van értékesebb anyag (márpedig van) a XIX. századi angol énekszerzésben, akkor az *Abide with me* („Eventide”), az anglikán organista W. H. Monk zenéje az anglikán lelkész H. Fr. Lyte versére mindenképpen az. Nálunk a belmissziói mozgalom terjesztette el (de RÉ511 Áprily Lajos szövegével; más fordításban EÉ121 is), a baptisták volt egyházelnökök, Somogyi Imre hangulatos magyarításában éneklük (HH520=ÚH409=BGy525) – énekeljük is! Értékkülönbség van ez s azok némelyike között, amelyeket Dobszay a folytatásban erős túlzással „hasonló zsánerű dalok”-nak tart. A laza fősorolásban vannak olyanok, melyek „hasonló zsánerűekként” a 651-es csoportba tartoznának, már csak azért is, mert az időrendbe nem is egy kakukktójás került a század első feléből, még jóval az evangelizációs kampányok előtti időből. Meg is kísérlem szétválasztani a talmít és az értékesebbet.

Az amerikai methodista Ph. Bliss dallamainak mindenesetre semmi közük Monkéhoz. Egy, erősen (nagyon helyesen!) átritvizált dallama megmaradt (HH463=ÚH473=BGy343); végre elfelejthető az HH311=ÚH506. Az osztrák-angol A. R. Reinagle lépegetős dallama („St Peter”) azonban nem rosszabb, mint az angol átlag (ÚH219=BGy330). A protestáns belmissziói mozgalom énekeskönyve terjesztette el hazánkban (RÉ467), ugyanúgy, mint G. W. Martin patetikus dallamát (HH611=ÚH222=BGy314), a német-amerikai J. Zundel igen lelkesítő indulóját („Beecher”) a methodista mozgalomalapító fivére, Ch. Wesley szövegére (HH592=ÚH154=BGy211, új, „házi” szöveggel is: BGy476). Jobbágy István egyik legsikerültebb szövegével éneklük tovább G. Kingsley énekét (ÚH245=BGy370). Régebben a bizonytalan 1928-as évre keltezték, az új énekeskönyvben nincs a szerzőről adat. Pedig a „Ferguson” dallam amerikai

szerzőjének adatai: 1811–1884. (Egy szép gyerekkori élményem kapcsolódik hozzá, később barátom lett a szerző is – bizony, sajnáltam volna, ha kimarad.) Legalább sorszerkezetben hagyományos, korálszerű az angol Ch. H. Purday dallama is (ÚH369=BGy491; az evangélikus Keresztyén Énekeskönyvből vették át a diakonissza-költő, Túrmezei Erzsébet fordította angol verset). Hamisítatlan angol a presbiteriánus G. J. Elvey „St Crispin” dallama is az anglikán püspök W. W. How szövegére, melyet a Bethánia-mozgalom egy jeles személyisége ültetett át magyarra (HH597=ÚH261=BGy380, de rövidítve MÉ22 is); a dallamra egy J. Köbner-szöveget is (HH290) alkalmaztak (ÚH328=BGy456). Megérttem a szerkesztőket, de jó lett volna kihagyni az amerikai baptista A. J. Gordon érzelmesen hajlongó dallamát (HH455=ÚH234=BGy368 és MÉ21), és azt, melyet már régebben merészen függelékbe helyeztek (HH531=ÚH496=BGy178), pedig a „Bethánia” igencsak elterjesztette. Hangulatos temetési karénekként énekeltek (EK212) az Oxfordi Mozgalomhoz tartozó, katolikusgyanús J. M. Neale Cluny-i Bernát verséből (*Urbs Sion aurea* a *De contemptu mundi*-ből) átköltött szövegét (HH477=ÚH464). Az angol A. Ewing nagyambitusú, nehéz dallamát („St Bede” jelű dallamából, 1953) továbbra is kórusra szánják (MÉ32). A kiváló anglikán egyházzenesz J. Barnby – ő volt pl., aki a Parsifalt, koncertformában, először mutatta be Angliában, 1884-ben – *Just as I am* dallama az evangélikál kereszténység egyik legismertebb, jellegzetesen angol éneke. A korábban „bethániásnak” számító (RÉ460) ének nem hiányozhat baptista könyvből sem (HH539=ÚH145=BGy234). Tisztán „baptistának” tekintik viszont a német metodista prédikátor H. E. Gebhardt dallamait – hogy kerül a 652-es angol-amerikaiak közé? Talán csak mert Chilében szolgált? – (HH430=ÚH299=BGy432, HH486=ÚH486=BGy200, HH508=ÚH549=BGy527). A pünkösdi tematikához nem illő, borongós dallam („Ebenezer” / „Ton-Y-botel”) furcsa ritmikája sem akadályozta meg, hogy az angol orgonista T. J. Williams 1890-ös dallamát Somogyi Imre versével örökre el-sajátítsák (HH526=ÚH129=BGy160). Dobszay fölsorolásában R. Lowry énekei következnének, de ezeket most „átugorva” a stilisztikailag még az előbbiekkal rokon énekeket tárgyalom. B. M. Ramsey (így helyes a név; az új könyvben jó az 1849–1923; de a dallam megjelenése: 1920!) angol egyházzenesz kegyes énekét a *Teach me Thy way, O Lord* szövegre is a bethániások közvetítették. Világiasnak nem nevezném, inkább csak korszerűtlenül régies próbál lenni. Mindenesetre elterjedt (RÉ479=ÚH158=BGy220; alkalmazták 50-es évekbeli magyar szövegre is: ÚH523=BGy265). Szintén „bethániás” J. Stainernak, a londoni Szent Pál-székesegyház (anglikán) orgonistájának egyszerű, rövidsoros angol dallama (RÉ299=ÚH483=BGy194). Az angol orgonista J. Walch (Csomasz Tóth fordította) missziós amerikai indulóját is tovább éneklük (RÉ397=ÚH375=BGy481). E dallammal – a „belmisszió” és a protestáns szabadegyházak, így a baptisták közös evangelizációsének-anyagának javának bemutatása után – azon méginkább „nemszeretem” réteghez értünk, amelyet az említett, voltaképpen „kakuktkojás” Bliss-énekek és a kihagyott Lowry-énekek jelentenek. (*Folyt.*)